

Egy magyarrá lett angol a reformkorból

Kétszáz éve született Paget János

Az angliai Thorpe-Satchvill templomában és Balatonfüreden is emléktábla őrzi John Paget, azaz Paget János orvos és földbirtokos nevét. Szülőföldje Anglia volt, de választott hazája Magyarország, illetve Erdély lett. Regényes életútját két írónk is feldolgozta. Jókai Mór és Jósika Miklós. Ki volt e rendkívül színes, érdekes egyéniség, aki tetteiben is elkötelezte magát a magyarság mellett?

Családja a normann III. Edward királyig vezette vissza eredetét. Birtokukon, a Leicester grófságban lévő Thorpe-Satchville-ben született 1808. április 18-án. A yorki unitárius kollégiumban végzett, majd az edinburghi egyetemen szerzett orvosi oklevelet. Párizsban folytatta orvosi tanulmányait, mégsem lett gyakorló orvos. Apjától tekintélyes összeget örökölt, amiből európai tanulmányútra indult. 1835 februárjában Rómában megismerkedik a nagy műveltségű Wesselényi Polixénával, az ellenzéki politikus Bánffy László feleségével. Wesselényi Polixéna házassága széthullóban volt, ezért is indult olasz-honi és svájci utazásra. Együtt járnak be Nápolyt, Pompejít, megmásszák a Vezúvot, majd Rómán, Peruggián át Firenzéig utaznak. Polixéna rajongásig szerette másod unokabátyját, Wesselényi Miklóst, és amikor hírt kapott perbe fogásáról, rábeszélte Paget Jánost, utazzon Magyarországra, győzze meg és segítséget, hogy külföldre menekülésnek tűnne, s ezért azt nem vállalta. A Paget által felajánlott segítség megmozgató álllépése azonban valószínűleg nagy hatással lehetett Polixénára.

Paget János két barátjával, a festő Heringgel és az újságíró Sandforddal 1835 júniusában érkezett Pozsonyba, ahol már harmadik éve tartott a diéta. Találkoznak Wesselényivel, néhány nap múlva Széchenyivel, s úgy tűnt, Wesselényit sikerült rábeszélni a külföldi útra, aki beadta folyamodványát. Július 8-án Nagycenken találkoznak ismét Széchenyivel, majd 13-án Pozsonyból Széchenyivel együtt utaznak gőzhajón Pestre. Wesselényi sorsa július 16-án dőlt el, amikor a konzervatív többségű felsőtábla kimondta, aki bírálja a kormányt, a fejedelmet bírálja, s ezért akár főszeztésre is ítélik. Wesselényi úgy érezte, a külföldi utazás menekülésnek tűnne, s ezért azt nem vállalta. A Paget által felajánlott segítségre ily módon nem lett szükség, így az angolok az ország felfedezésére indultak.

Paget nagyra tartotta Wesselényit, de inkább Széchenyi módszereivel értett egyet, ismeretségük baráti kapcsolattá vált. Pesten együtt mennek ki a Palatinus-szigetre, a mai Margitszigetre, néhány nappal később Gödöllőre kirándulnak Grassalkovich hercegéhez. Paget részletes útinaplót vezet, élményeit, megfigyeléseit érzékletesen írja le. Utazásaiból közel 900 oldalas könyv születik: *Magyarország és Erdély – figyelemmel szociális, politikai és gazdasági helyzetére*. A könyv Hering rajzaival 1839-ben jelent meg Londonban. Mindmáig ez a legszebb és legalaposabb angol nyelvű munka a reformkori Magyarországáról és Erdélyről. A szerző előszavában leszögezi: *„Magyarország boldogulásának ügyét őszintén a szívemen viselem, s úgy gondolom, nagyban előmozdítaná azt, ha Nyugat-Európában, és különösen Angliában többen tudnának róla.”*

Pozsony és Pest környékének felkeresése után Balatonfüredre kirándul, majd Kassán és Tokajon keresztül Debrecenbe és a pusztára látogat. Buda-Pestnek ragyogó jövőt jósol, s őszintén kívánja felvirágzását. Minden érdekli, a paraszti élet, a magyar viselet, a népzene, a református kollégium diákjainak helyzete. Az elismerő szavak mellett jobbitó szándékkal említi meg, miben vagyunk lemaradva, miben kell fejlődünk. Néhány napos pesti pihenő után szeptemberben ismét Széchenyivel indul útnak, a Zrínyi gőzhajón az Al-Duna az úti cél. Ezután kerül sor az első erdélyi útjára. Majd Batthyány Lajossal együtt Korfut, Görög- és Törökországot járnak be.

A következő év augusztusában kezdi el második magyarországi és erdélyi útját, Arthur öccsével. Erdély lenyűgözi, Skóciára emlékezteti. Kolozsvárról ellátogat Torockóra, Enyedre majd a Székelyföldre. A székelyekről elismeréssel szól: *„A székelyek hegyvidéken élnek, tehát szegények, de mindjárt látszik, sokkal igyekvőbbek, mint a többi erdélyi, akikkel korábban megismerkedtünk. Mindabból, amit jelleműkről hallottam, úgy tűnt, erősen emlékeztetnek a skótokra. Ugyanaz a büszkeség és szegénység, ugyanaz az iparkodás és vállalkozás és valaki megröbálja rászédni őket, ők is éppolyan szívósan védik érdekeiket.”*

A könyve végén összegzést nyújt az ország akkori állapotáról, a bányászatáról, kereskedelméről, a közoktatási rendszerről, igazságszolgáltatásról, bemutatja a magyar nyelvet és történelmet, ír a színházakról, művészetekről. Emiatt a mű kortörténeti, művelődéstörténeti és néprajzi szempontból is figye-

lemre méltó, túlmutat egy szokványos útleíráson. Írását gazdag élettapasztalat, széles látókör, nagy műveltség és tárgyilagos ítélőképesség jellemzi.

1837 őszén megismerkedésük helyszínén, Rómában feleségül veszi az időközben elvált Wesselényi Polixénát, s a következő év nagy részét Párizsban töltik, ahol könyvén dolgozott. 1840-ben Erdélyben telepednek le. Aranyosgyéresen angol stílusú kastélyt épít és mintaszerű gazdaságot létesít. Mezőgazdasági gépeket hozat Angliából. Új gyümölcs- és szőlőfajtákat honosít meg, fajtiszta lovakat, szarvasmarhát, juhokat tenyészt. Wesselényi és Széchenyi ilyen irányú tevékenysége is például szolgált számára. Megtanult magyarul, s az 1846–47-es erdélyi országgyűlésen honosítást kapott.

A szabadságharcban tevékenyen vesz részt, a hagyomány szerint Bem szárnysegédje volt, de erre nézve csak utalások vannak. Összegyűjti és hazaszállítja a nagyenyedi mészárlás elől a környező erdőbe menekült hétszáz embert, bátran átvágva magát a túlerőben lévő ellenségen. Diplomáciai tevékenységet is végez, folyamatosan tájékoztatja az angol diplomatákat és a sajtót. Feleségét és a nyolc éves Olivér fiát 1849 tavaszán Angliába küldi, ő pedig Kolozsvárra költözik, hogy részt vegyen a város védelmében. A bukás után ő is családja után indult Angliába.

Az angol kormány közbenjárására 1855-ben térhettek vissza Erdélybe. Paget János életének új korszaka kezdődött. Birtokukat kifosztva, felprédálva találták, de szívós munkával újra virágzóvá tettek mindent. Kastély páár év alatt egy modern birtok mintaképe lett. Az erdélyi gazdaságot és művelődést segítő kezdeményezésekben mindig részt vállalt. Egyik alapítója volt az Erdélyi Lovaregyletnek és a kolozsvári löversenyeknek, így az erdélyi lötenyésztés nagy fejlődésnek indult. Az Erdélyi Gazdasági Egyesület és az Erdélyi Pincegyelet alapító tagja, és gyakran írt mezőgazdasági, szőlészeti, borászati tárgyú cikkeket az Erdélyi Gazda című lapba. Neve országosan is ismert lett. Az erdélyi szőlőművelés korszerűsítésének egyik élharcosa volt. Ő alkalmazta először a sodronyművelést, borai a különböző kiállításokon díjakat nyertek. A párizsi világkiállításon elért eredménye és közhasznú tevékenysége elismerésül 1878-ban francia becsületrendet kapott.

Sokat tett az erdélyi unitáriusok érdekében is. Az anyagi nehézségekkel küzdő iskolák számára angliai támogatást harcolt ki, s neki köszönhető a magyar és angol unitáriusok közötti testvéri kapcsolat megteremtése. 1860-tól rendszeressé váltak az erdélyi unitáriusok angliai ösztöndíjai is.

1868-tól tagja lett a Magyar Történelmi Társulatnak. Kolozsváron 1876-ban angol Társalgó Körhözott létre, amolyan angol-magyar baráti társaságot, s mintegy kétezer kötet könyvet ajándékozott nekik. Célja az volt, hogy megismertesse az angol irodalom legfontosabb alkotásait, és lehetőséget adjon az angolul tanulni vágyóknak. Ezzel függhet össze, hogy az unitárius kollégiumban 1879-től bevezették az angol nyelv oktatását.

Nagy fájdalomt jelentett a házaspárnak, hogy mindkét fiúk fiatalon halt meg. Artúrt még kisgyermekként temették el. Olivér fiúk Garibaldi lobogói alatt, Türr tábornok seregében harcolt, s 1863-ben váratlanul és gyanús körülmények közt halt meg Bécsben. Wesselényi Polixénát 1878-ban temette el, s Paget Jánost tizennégy évi özvegyesség után 1892-ben érte a halál. Az anya, apa és fiai a kolozsvári Házsongárdi temetőben nyugszanak.

A Paget-kúria Aranyosgyéresen

Az angol születésű John Paget nemcsak megszerette a magyar népet, hanem magyarrá vált, igaz hazafiként élt, és sokat tett az ország felvirágzásáért. Sokoldalú, színes egyéniségként elsősorban Erdély jólétéért dolgozott. Aranyosgyéresi kastélya jelenleg a Román Oktatási Minisztérium tulajdona, parkja elhanyagoltan vár jobb időkre. Paget János emlékéért 1999-től egy nevével viselő kulturális alapítvány ápolja Erdélyben, remélhetőleg sikerül fellendíteniük az Aranyos-vidék magyar kulturális életét is.

Udvarhelyi Nándor